

Zdeňka Vasiljevová

„PIVIÁDA“ JAKO DOBOVÁ VÝPOVĚĎ O PITÍ PIVA V ČECHÁCH

Mezi prvními prameny ke knize Prchavý svět pražských hospod, která vyšla v létě 1994 v Tokiu, jsem se setkala s drobným svazkem veršů oslavujících pivo a jeho konzumaci. Byl vydán v Praze ve Vilímkově nakladatelství roku 1875 pod názvem Kniha veršů o pivě čili Piviáda. Na titulní straně čteme dovětek: Všem příznivcům piva věnována od jednoho z rodu Palečka.

Autor Piviády zůstal anonymní a ani z údajů v katalogu pražské Národní knihovny a knihovny Národního muzea nevyplývá, že by se později podařilo získat o něm bližší informace. V uvedeném japonském vydání je proto Piviáda citována jako sbírka neznámého autora. Až po konečné redakci japonského rukopisu jsem více méně náhodně objevila v 5. ročníku (1911) časopisu Sládek na s. 253–257 příspěvek Čenka Zírta Piviáda od Ant. Valenty Mělnického. Zírt zde píše: „Z pozůstalosti známého humoristy Hajniše byla získána pro bibliotheku Musea království českého rukopisná sbírka: Piviáda. Cyklus písní o pivě. Složil a proslulému básníku z rodu Palečka v nehlubší věnuje úctě Ant. V. Valenta Mělnický, t. č. ředitel zpěváckého spolku na Mělníce.“ Zírt jako ukázkou z uvedené sbírky otiskl patnáct básní, z nichž všechny nacházíme také ve Vilímkově knižním vydání. Odchytky mezi oběma texty jsou nepatrné. Zírt se o tom, že Piviáda vyšla jako kniha, vůbec nezmiňuje. Vzhledem ke skutečnosti, že knižní vydání je v katalogu Národního muzea uvedeno jako anonymní pod názvem Kniha veršů o pivě bez odkazu na pojem Pi-

viáda, je víc než přirozené, že pravděpodobně ušlo badatelově pozornosti. Do jaké míry celý rukopis koresponduje s knižním vydáním, se bohužel ani v současnosti nepodařilo zjistit, protože podle sdělení knihovny Národního muzea se Valentův původní text v jeho dnešní rukopisné sbírce nenachází.

Autor Piviády Antonín Vojtěch Valenta Mělnický (1846–1892) je znám především svou činností v oblasti hudební. Kromě vedení zpěváckého spolku působil také jako varhaník a je autorem četných skladeb duchovní i světské hudby, mezi jiným i pokusů o komickou operu. S Františkem Hajnišem (1815–1885), českým humoristou a spoluvydavatelem časopisu *Paleček*, spojovaly Valentu Mělnického pravděpodobně nejen společné kulturní zájmy, ale také civilní povolání. Oba byli poštovní úředníci, Valenta nastoupil po svém otci jako poštmistr v Mělníce, zatímco Hajniš dosáhl v Praze hodnosti poštovního rady.

Piviáda kromě úvodního věnování (*Tisícům a milionům, / Z chudé chýšky až ke trónům, / Kteří pivo milují, / Piviádu věnuji*) obsahuje na 126 stranách celkem 136 básní. Některé jsou pokusem o složitější básnickou formu, jiné variacemi na národní písně, ale nehodlám posuzovat jejich hodnotu literární. Chci pouze poukázat na to, co tyto verše vypovídají o pití piva v tehdejší době.

Bylo by nadbytečné zdůrazňovat, že Piviáda je dokladem, že pivo bylo v Čechách druhé poloviny 19. století stejně oblíbeným nápojem jako v dobách předchozích i následujících. Plyne to jak z citovaného věnování „tisícům a milionům“, tak prakticky z každé jednotlivé básně. Při pročítání Piviády si pozornější čtenář povšimne téměř naprosté absence vlastenecké tematiky. Je to nápadné například v porovnání s časopisem *Sládek*, vycházejícím od roku 1907 jako periodikum, jehož posláním bylo přinášet českým sládkům obchodní a technologické informace. Nehledě na toto praktické zaměření byl *Sládek* halasnou tribunou češství, nevražícího na německou konkurenci a přenášejícího obchodní střety do oblasti jazykové a kulturní. Piviáda považuje pivo za „poklad naší vlasti“ (s. 38), ale český národ a jeho pivní zvyky kriticky ironizuje. V básni *Holubičí národ se píše, že u sousedů „Zhusta malé piva přidražení / Způsobívá nepokoje. / Ba i nebezpečné pobouření, / Srocení a kruté boje,“* (s. 13), kdežto „Národ náš i v tom je holubičí, / Po žádném jiném se neopičí, /

A když sládcí trochu zvýší ceny, / Aneb špatně vaří bryndy, / Národ hubuje co nezavřený, / Ale pije jako jindy.“ (s. 14) Národnostních vztahů se vysloveně dotýká jediná báseň Rovnoprávnost, která vyzdvihuje shodu, která vládne mezi Čechy a Němci u drobného piva: „Pivo pijou všichni rádi, / Kteří jsou tuzemci, / Žádný rozdíl mezi nimi, Ať Češi neb Němci. // V pivě zkouší rovnoprávnost / Křídla svá mohutná, / Dobré pivo Čechu Němci / stejně slavně chutná. // Ať si pivo v řeči cizí / Chválí cizozemec, Nad tou chválou rovnoprávně / Hrdý Čech i Němec. // Té naší rovnoprávnosti / Pivo pevným štítem / Pročež pijme Češi! Němci! / Pivo s vděčným citem.“ (s. 33–34)

Nápadným motivem, který se v Piviádě v mnoha obměnách opakuje, je chvála plzeňského piva. „Nám příznivcům piva, / Nám Plzeň jest Meka“ praví autor v básni Turecko-Česká (s. 40). V básni Píseň o plzeňském je plzeňský pivovar označen za „Nejskvělejší boží dárek“, kde „Slavené se pivo vaří, / ježto chutí nevýslovnou / Slávu piv ostatních zmaří.“ (s. 86) Plzeňské pivo je zde charakterizováno jako tak lahodné, „Že se mu v celinském světě / Žádné pivo nevyrovná.“ (tamtéž) Současně však autor v básni Útěcha a rada pro venkovana po plzeňském práhnuocího (tamtéž, s. 17) poukazuje na to, že plzeňské pivo není na venkově k dostání a radí „nesmíš šetřit do matičky Prahy cest, / Pakli žízeň Tvá po pravém touží.“ Na jiném místě však najdeme povzdech, že rychlý nárůst počtu plzeňských pivnic vede k podvodům: „Zdaž vše pivo co prodáno, / A v pivnicích nalejváno, / Zdaž se v Plzni narodí?“ (Starost, s. 7). Proto si autor na závěr básně povzdychne: „Trudem mi srdce krvácí, / Že i slávu starou ztrácí/ Nápoj světapověstný.“ (tamtéž) Konkrétní zmínky o jiném pivě či pivovaru než plzeňském najdeme v Piviádě pouze dvě. V básni Hodný sládek (s. 27) se mluví o pivovaru na Poříčí, v němž se „Dělá týdně sedm várek, / A přec pivo nedostačí / Jak se lidi ke mně tlačí.“ Na s. 99 je báseň o pražském pivovaru U křižovníků.

Piviáda nejednou klade důraz na hospodskou pospolitost, poukazuje na to, že pití piva je především záležitostí společenskou, i když nevyklučuje ani pijáky samotáře, jimž na domluvu s číšníkem stačí výmluvný posunek (Tiché zasedání, s. 47). Avšak hospoda je místem, „Kde pivo chutná,“ jak zní nadpis básně na s. 48. Prostředí pivnice je tu popsáno s bezprostřední živostí: „Spolek, hovor, dýmka, doutník, jarý zpěv, / Volné šprýmy, semotam komický zjev, / Trochu karet, tro-

chu sporé zábavy / A v tom hlučném ruchu žádné zástavy, Ty podstatné věci dohromady, / Tvoří piva nevýslovné vnady, / Svědčice hospod o neomylné jistotě, / Že nechutná pivo v tiché samotě.“ Podobně vyznívá například báseň Hospoda magnet: „Jest jedna otázka mohutná, / Důležitá v pivní přírodě: / Pivo doma proč tak nechutná, / Jako pije-li se v hospodě? // Je-li hovor spolek příčina, / Aneb veselosti vane vzduch? / Že ubíhá hbitě hodina, / A baví se chuť i zrak i sluch? // Vyzkoumati nelze žádnému / Tajuplné vnady hospody. / Člověk vzdá se pudu tajemnému / Zcela zbaven vůle svobody.“ (Tamtéž, s. 55) V závěru této básně je však řečeno, že přitažlivé kouzlo hospody působí hlavně na mužské osoby. O stálosti skladby hospodské společnosti a nelibosti, s níž její členové pohlíželi na pokusy dezertovat do jiné pivnice, vypovídá báseň Outěk a návrat (s. 44). Pivní společnost postrádá kamaráda a hrozí se: „Kdyby se tak rozpomněl, / A pil někde jinde, / Spolek by tím utrpěl, / Kdyby nám dal kvinde.“ Když se kamarád konečně objevil, „Upřímně jim vyjevili / Jak se mu zachtělo, / Zkusit v jiné pivnici / Zdaž tam lépe chutná, / Leč přiznal se truchlivě, / Že tam šťáva smutná.“

Na mnoha místech Piviády se žehrá na špatnou kvalitu piva a vyslovuje se podezření, jaké jsme již výše viděli v souvislosti s plzeňským, o původu piva a správnosti použitých surovin. Svolává se boží trest na sládky, „Již zaváří ve své zaslepenosti / K pivu kořínky leckde rostoucí.“ (s. 125) a na hospodské, „Kteří vodou kazí nápoj skvoucí.“ (tamtéž) Nad přespřílišnou kritičností a podezíravostí hostů běduje hostinský: „Jest to těžký kousek chleba: / Spravovati hospodu, / Jakmile kdo dovnitř vstoupí, / Kritiky má svobodu. // Každý host pivo prohlíží, / Zdali barvu, jiskru má, / Každý má pichlavé slůvko, / Tvrdí, že se v pivě zná. // Že prý bůh ví jak mícháno, / A pěna že umělá, / Pivu že prý schází jádro, / Tak zní moudrost domnělá.“ (s. 16) Spor o jakost piva pak vede k vzájemnému podezírání a obviňování sládky a hostinského. V citované básni se hostinský brání kritice hostů: „Bože můj! Ty víš, že dávám / Pivo, jak ho dostanu, / Co se dělo v pivovaře, Mám já z toho mít hanu?“ (tamtéž) Sládek naopak naříká: „Mermomocí podvodníka / Ze mne hosté dělají. / Ti, co nejvíc hluku plodí, / Pivo ani neznají. // A pak co hostinský míchá, / O tom nevím bohužel: / Ví však o tom vševědoucí, / Že vařím jen slad a chmel.“ (s. 15)

Nejen dnes, ale také v sedmdesátých letech minulého století trápila konzumenty piva stoupající cena. Autor Piviády píše, že na venkově viděl, jak si hosté v hospodě vzájemně zavdávají, a dodává: „Milý zvyk! leč v matce Praze / Přišlo by při drahotě / Navzdor české ochotě / Zavdávání velmi draze.“ (s. 12) V básni Prosba je nářek nad zdražováním plzeňského piva a výhrůžné připomenutí konkurence jiných piv, která jsou lacinější: „Hřešíš-li na naši přízeň / Pomni, že tyranka žízeň / Láci chce a dobrotu, / A že by Ti, můj malvázku, / Mohl vypovědít lásku / Mnohý pro Tvou drahotu.“ (s. 124) Piviáda se několikrát zamýšlí také nad dražším ležákem ve srovnání s pivy slabšími a nad tím, jak se host v pivnici rozhoduje pro to či ono pivo. V básni Úvaha vyznívá rozhodování ve prospěch lacinějšího: „Jiskru mají obě piva, / I barva je stejná, / V žízni cena rozhoduje, / Pojď sem obyčejná.“ (s. 97) Avšak báseň Zase ležák tvrdí, že spor o pivo může skončit pouze jediným způsobem: „Dvě stě sudů odpočívá, / V širotmavém sklepení, / Ledu pláštík poukřívá / Znameníť zvaření. // O ležáku, výtečníku! / Odpočívej v pokoji! / Až tě vyzve v hrdém zvyku / Druhé pivo k souboji. // Jak ležáček objeví se, / A vztýčí své prapory, / Pivní cháska rozdělí se, / Na dva velké tábory. // Jedni bojují pro láci / Jednoduchých nápojů, / Druzí vedou co ležáci / Sílu piva do bojů. // Ptáme-li se, který z obou / Soka svého ubije? / Zní odpověď: Krátkou dobou / Pivo vše se vypije.“ (s. 65–66)

Piviáda rovněž zaznamenává některé novoty v pití piva, které se objevily v tehdejší době. Ve výše zmíněné básni o křižovnickém pivovaru je zmínka o pivě v lahvích, jediná v celé sbírce, což odpovídá skutečnosti, že lahvové pivo bylo tehdy ještě výjimečnou vzácností a jeho souboj s pivem sudovým měl nastat až o několik desítek let později, teprve až se zjednodušila a zlevnila díky Owenovu vynálezu výroba pivních lahví. Velice aktuální byla v roce 1875 báseň Nářek a útěcha vzhledem k tomu, že od roku 1876 se úředně zaváděla nová soustava měr a vah: „Je to starost na tom světě, / Dříve než rok mine, / Vyskytnou se všeobecně, / Váhy, míry jiné. // Libru, holbu, máz a žejdlík, Vše to sfoukne vítr, / A nastoupí panování: / Metr, gramm a litr. // Ach jakých to pochybností / A těžkostí vznikne, / Dříve než ten piva přítel / Na ty míry zvykne.// Leč já nedbám těchto novot, / A cizího kvítí: / Podle žízně jako posud / Budu pivo píti.“ (s. 10) A konečně tu byl také přechod k novému materiálu, z něhož se vy-

ráběly nádoby používané v hostincích. I tento jev autor komentuje pod zorným úhlem pochyb o kvalitě čepovaného nápoje: „Divno mi, / Že staří pili / Z korbelů vysmolených, / A my nyní z nádob pijem / Vybroušených, skleněných. // Titěrnost a malichernost / Jak se jeví v ozdobách, / Tak slabost a nedůvěra, / Jeví se v těch nádobách. // Staří byli pevné víry, / Že jim sládek malvaz dá, / My však chceme jasně vidět, / Co se ve skle červená.“ (s. 102)

Jedno autorovo optimistické konstatování se bezpochyby neomezuje na druhou polovinu devatenáctého století: „Nyní jídlo, pití zdrá- žilo se, / V hospodách však neuprázdnilo se, / Jakou příčinu v tom moudrost zhlíží? / Žízeň jestli nesmrtelně věčná, / Mamon však jest věc slabá, konečná, / Hospodám drahota neublíží!“ (s. 50)

*Zdeňka Vasiljevová
Praha*